Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

№ 6

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 581 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 30-iyunda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.(,PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Oliy ta'lim islohotlarida – muhandislik maktablarini institutsional rivojlantirish asoslari 16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna

Xufiyona iqtisodiyot mamlakatimiz rivojiga to'siq bo'lmoqda 20
Muxiddin Kalonov

"Yashil" iqtisodiyotni moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirish 24
Muhammadiyeva Maftuna

Oliy ta'lim tizimidagi islohotlarda innovatsion yechimlarning zarurati 27
Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna

Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishda ish beruvchilar va yonlanuvchilar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni aniq sotsiologik baholash 31
Dustmurodov Orifjon Ismatilloyevich

Перспективы развития средств размещений в экологическом туризме на охраняемых природных территориях Узбекистана 40
Ахмедходжаев Равшан Темурович

Bank kartalari orqali ko'rsatilayotgan xizmatlari bozorining rivojlanish borasidagi asosiy tendensiyalari va muammolari 49
Toyirov Yunus Alamovich

Kichik biznes subyektlarida innovatsionraqabatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish orqali import o'rnini bosish strategiyasini shakllantirish istiqbollari 55
Rustamov Alisher Raxmataliyevich

Nodavlat umumiy o'rta ta'lim maktabning faoliyati samaradorligini aniqlashda innovatsion usullardan foydalanish 62
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna

Tijorat banklarida bank risklarini boshqarishning strategik ahamiyati 67
Altibayev Xudayberdi Kuvandikovich

Klaster iqtisodiy subyekt sifatida: mohiyati va tasnifi 71
Usmonov Sharofiddin Pazlitdinovich

Tijorat banklari tomonidan yoshlar tadbirkorlik faoliyatini kreditlashning nazariy-uslubiy jihatlari 76
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li

Oliy ta'lim muassasalari xalqaro tasnifi: nazariya va tendensiya 81
Yuldashev Iskandar Bahromovich

Iqtisodiyot transformatsiyasi sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar moliyaviy resurslarini boshqarishda metodologik yondashuvlar va ilmiy qarashlar 86
Jiyanova Nargiza Esanboyevna

Davlat-xususiy sheriklik munosabatlarini samarali tashkil etish mezonlari va omillari 93
Z. Abdikarimova, S. Madaminov

Savdo korxonalari boshqaruv samaradorligini oshirish imkoniyatlari 97
Q. J. Mirzayev, Sh. M. Islomov

Sociological Assessment of Migration Processes 102
Gulmurodov Kamoliddin Abdukodir ugli

Current issues of business management in the context of digitalization of the economy 112
Safarov Bakhtiyor Djurakulovich, Kadirova Zulhumor Namazovna, Dadabaev Kuchkor Abdullaevich

Методические основы маркетинговых стратегий акционерных обществ 118
Эркинов Шахзод Баходир ўғли

Insurance Mechanisms in Foreign Trade: Mitigating Risk and Facilitating Global Commerce 125
Abirkulova Sohibjamol

Improving the Conceptual Framework for Modernizing the Tax System (Using the Example of Uzbekistan) 130
Bakhrom Nomazov

Ayollarning inson kapitalini rivojlantirishda kraudfanding platformasining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati 136
Bozorova Saxobat Abdujapparovna

Evaluating the Environmental Sustainability of Uzbek Firms in the Green Economy 142
Nurbek Xalimjonov Ulugbek ugli

O‘zbekiston iqtisodiyotini innovatsion rivojlanishida inson kapitalining roli 148
Eshmirzayev Faruddin Ilxomjonovich, Salimova Zaxro Sobirjon qizi

Agroklasterlarda asosiy vositalarni modernizatsiyalash va ta’mirlash xarajatlarini tahlil qilish 155
G‘afforov Ilhomjon Ilyosjonovich, Mirzayev Behzod Abdug‘ofur o‘g‘li, Narzullayev Nodirbek Aziz o‘g‘li

Improving the Practice of Increasing the Effectiveness of Managing Innovation Processes in Commercial Banks 160
Juraev K. T.

Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanish 164
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich

Iqtisodiyotni raqamlashtirish va yashirin iqtisodiyotni kamaytirishda soliqlarning roli va ahamiyati 169
Madraximov Baxtiyorjon Ortiqboy o‘g‘li, Rizayev Xabib Abduraufovich, Namazov Sa’dulla Namozovich

O‘zbekistonda “yashil” iqtisodiyotga o‘tishning joriy holati tahlili 175
Rahmatullayeva Dilbar Olimovna

Buxoro viloyatida savdo xizmatlari raqobatbardoshligini baholash uslubiyatini takomillashtirish..181
Raxmatov Akmal Anvar o‘g‘li

The Contribution of Transport in the Development of Tourism Industry (Case Study: Uzbekistan) 187
Rofeeva Rukhshona Shavkatovna

Yoshlarning sayohat manzillarini tanlashdagi omillar 192
Qurbanbayev Shuhrat Bakberganovich

Improving the Effective use of Funds From Taxes and Fees in Kashkadarya Region 196
Shakhzod Zokhidov

Iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi sharoitida sanoat korxonalarida iqtisodiy salohiyatni boshqarish 202
Kadirova Shaxnoza Ilhomovna

Yangi O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalarida kadrlar tayyorlash masalalari 207
Usmonov Baxodir Suvonqulovich

Temir yo‘l transportida innovatsion faoliyatni rivojlantirish yo‘llari 211
Nasimov Shavkat Vasiyevich

O‘zbekistonda banklararo raqobat 219
Zunnunova Xulkar Muxtorovna

O‘zbekistonning xalqaro moliya tizimiga integratsiyasini ta’minlashni takomillashtirish 225
Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna, Kuchkarov Sanjar Baxtiyarovich

Respublikamizda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish istiqbollari 229
Abduxamid Abdumalikovich Bektemirov

Iqtisodiy xavfsizlik tushunchasining mohiyati 233
Aripov Oybek Abdullayevich, Madiyorov Shavkatbek Muxtarovich

Aksiyadorlik jamiyatlarida konsolidatsiyalashgan moliyaviy holat to‘g‘risida hisobot tuzishning bosqichlari....237
Eshonqulov Azamat Abdiraximovich

Davlat moliyaviy nazoratining turlari va shakllari....241
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich

Tog‘ turizmini rivojlantirish manfaatlari yo‘lida investitsiya resurslarini to‘plash mexanizmlarini ishlab chiqish samaralari....245
Xidirov Alimardon Dagarovich

The Main Role of the Teacher While Managing the Classroom and Some Aspects of Teaching English....248
Nilufar Turdiyeva

Davlat xususiy sherikchilik faoliyatining menejment funksiyalari tizimida muvofiqlashtirishning ahamiyati....252
Suleymanov Farrux Raximjon o‘g‘li

Qishloq xo‘jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmlari va sohada amalga oshirilayotgan tarkibiy-miqdoriy o‘zgarishlar dinamikasi....256
G. Sh. Qo‘ldosheva, A. J. Toshboyev

Логистика в Азии: опыт и перспективы оптимизации....260
Каюмова Паризода

Temir yo‘l transportida yo‘lovchi tashish imkoniyatlarini oshirishning zamonaviy yondoshuvlari....266
G. I. Abdulxamidova

Повышение эффективности использования местных налогов и сборов в Кашкадарье: международная перспектива....272
Shahzad Zokhidov

Financial and Credit Support for Investment and Innovative Developing Activities of a Tourist Enterprise....275
Rozokov Mukhammadaziz Mansurovich

Роль контроля качества по хранению и переработке зерна в обеспечении продовольственной безопасности Республики Узбекистан....282
Холбекова Дилобар Расулжон кизи

O‘zbekistonda mahalla boshqaruvi tizimi faoliyatini takomillashtirish masalalari....289
Gafurov Ubaydullo Vaxabovich

Kichik biznes va tadbirkorlik sharoitida oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish va sotishning xorijiy tajribasi....296
Dilnoza Meyliyeva

Cross Cultural Preoblems in International Business Negotiations....301
Xoldarova Fariza Tuxtabayevna

Yengil sanoatning raqobatbatdosh hududiy-ishlab chiqarish klasterlarini rivojlantirish bo‘yicha xorijiy tajribani qo‘llash....304
Haydarova Shoxista

Konchilik sanoati korxonalarining innovatsion jarayonlarni rivojlantirish xususiyatlari....310
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna

Korxonalarda risk boshqaruvi mexanizmlarini joriy etish va inson resurslaridan foydalanish istiqbollarini takomillashtirish....315
Tashpulatova Muniraxon Mahmudovna

Spin korxonalar – texnologiyalarni tijoratlashtirishda muhim tuzilma sifatida....320
O‘rinov Dilshodjon Axmadjonovich

Mintaqalarda makroiqtisodiy barqarorlikning ta’minlanishiga ta’sir etuvchi asosiy omillarni takomillashtirish strategiyasi....324
Xolbekova Feruza Rasulovna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Iqtisodiy o'sish va aholi daromadlari o'rtasidagi bog'liqlikning nazariy asoslari 329
Hasanova Nigora Hasan qizi

Современное состояние маркетинга на рынке ценных бумаг Республики Узбекистан 334
Юлдашев Жамшид Абрарович

Sog'liqni saqlash sohasida davlat-xususiy sheriklik asosidagi investitsion loyihalarni moliyalashtirish 340
S. A. Karabayev

Axborot telekommunikatsiya tarmog'i korxonalarida korporativ boshqaruv samaradorligi 334
Temirov Anvarxon Abdulazizxonovich

Qishloq xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmlari va sohada amalga oshirilayotgan tarkibiy-miqdoriy o'zgarishlar dinamikasi 347
G.SH.Qo'ldosheva[1], A.J.Toshboyev[2]

Yengil sanoatning raqobatbatdosh hududiy-ishlab chiqarish klasterlarini rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribani qo'llash 351
Haydarova Shoxista

Konchilik sanoati korxonalarining innovatsion jarayonlarni rivojlantirish xususiyatlari
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna 357

Korxonalarda risk boshqaruvi mexanizmlarini joriy etish va inson resurslaridan foydalanish istiqbollarini takomillashtirish 362
Tashpulatova Muniraxon Mahmudovna

Spin korxonalar - texnologiyalarni tijoratlashtirishda muhim tuzilma sifatida 367
O'rinov Dilshodjon Axmadjonovich

Yoshlarning sayohat manzillarini tanlashdagi omillar 371
Qurbanbayev Shuhrat Bakberganovich

Mahalla institutini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning institusional tahlili 375
Bahriddinov Viqorjon Akbar o'g'li

O'zbekistonda investitsion faoliyat, uni moliyalashtirishning zamonaviy ko'lamlari 380
va o'ziga xos xususiyatlari
Kuvatova Oliya Sheraliyevna, Husenov Muhriddin Bahriddinovich

Xalqaro moliya institutlari faoliyatining davlatlar rivojlanishiga ta'siri (Yevropa Tarraqiyot va Tiklanish banki misolida) 384
Muxtorov Jahongir Muxtor o'g'li

Davlat sektorida buxgalteriya hisobining xalqaro standartlariga muvofiq daromadlar hisobini tashkil etish 390
Meliboyev Akmal G'aybullayevich

Qurilish materiallari ishlab chiqarish quvvatlari va asosiy ishlab chiqarish fondlarining t uzilishi hamda hajmi 394
Muxtasar Karimova Isroiljon qizi

Ayollar tadbirkorligi nazariyasining takomillashuvi xususida 398
Sharofiddinova Gulnoza Ilxomjonovna

O'zbekistonda soliq ma'murchiligida joriy etilgan soliqlarni undirish mexanizmini takomillashtirish masalalari 403
Maxmadustov Jalol Maxmadustovich

Soliq majburiyatlari ijrosini takomillashtirish yo'llari 408
Mirzaaliyeva Gulchehra Abduvali qizi

Сравнительное исследование финансовой отчетности, подготовленной в соответствии с мсфо и нсбу 413
Эргашева Шахло Тургуновна

Innovatsion bank mahsulotlarini tashkil etishda xorijiy mamlakatlar tajribasi va raqamli transformatsiyaning ro'li 420
Rustamov Maqsud Suvonqulovich, Egamberganov Mirzabek Odilbek o'g'li

Mintaqa mehnat bozori ishchi kuchiga talab va taklifni boshqarish vositasi sifatida 428
Umarov Oqil Omiljonovich, Abdullayev Umidjon G'afurovich

Development of a Methodology for Assessing the Brand Equity of Higher Education Institutions 435
Zufarova Nozima Gulamiddinovna

O'zbekiston qimmatli qog'ozlar bozorida tijorat banklarining o'rni 442
Avezov Ibrohim Ilhomovich

Optimizing Digital Pedagogy through Database Applications and Data Mining for a Sustainable Digital Economy 448
Dilfuza Kuzikulova

Xizmat ko'rsatish korxonalari faoliyati samaradorligini baholash usullarini takomillashtirish 454
Muradullayeva Nafisa Dilmurad qizi

Talaba va o'quvchilarning kamolotida ma'naviy - ma'rifiy tadbirlarning ahamiyati 458
Quldoshev Asliddin Tursunovich

To'qimachilik korxonalarining innovatsion faoliyatini baholash uslubiyotini takomillashtirish 461
Ikramov Maqsad Muratovich

Davlat-xususiy sherikchilik asosidagi loyihalarni moliyalashtirish 467
Toyirov Yunus Alamovich

Mamlakatimizda pillachilik biznesini rivojlantirish orqali mahsulot ishlab chiqarish va uni qayta ishlash holatining tahlili 474
Turgunov Odilbek Maripovich

Analysis of the investments in clean energy projects in the developing countries....478
Fayziyev Samandar Sobir ogli

Chakana savdo korxonalarida innovatsion marketing strategiyalaridan foydalanish samaradorligini oshirish yo'llari 483
Kodirova Zulxumor Namazovna, Safarov Baxtiyor Djurakulovich

O'zbekistonda raqamli bank xizmatlarining qo'llanilishida xorij tajribasining o'rni 489
Yo'ldosheva Iroda Ibodulla qizi

O'z o'zini band qilishning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini o'lchashning asosiy yondashuvlari 493
Tursunxo'jayeva Gulnoza Jamoliddin qizi

Tibbiy xizmatlarni rivojlantirishning muhim xususiyatlari 497
Axrorova M.F., Mirzayev Q.J.

Qoraqalpog'iston respublikasida mikrokredit bank xizmatlarining rivojlanish holati iqtisodiy tahlili 502
Serjanov Aymurat Medetbaevich

Mamlakatda qo'shilgan qiymat solig'ining yutuqlari va kamchiliklari, uni soddalashtrish hamda takomillashtirish yo'nalishlari 508
Mingturayev Abdusalom Abdumalik o'g'li, Orziqulov Ilyos Ixtiyor o'g'li, Boboqulov Jasur Avazovich, Adilov Zuxriddin Marip o'g'li

Chet el kompaniyalarining "doimiy muassasa" konsepsiyasi mezonlariga yondashishni baholash hamda unga taaluqli foydani aniqlash masalalari 514
Rajapov Shuxrat Zaripbaevich

Необходимость оценки и управления рисками в коммерческих банках в условиях устойчивого экономического развития 521
Каримов Шамсиддин Акрам угли

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Turistik xizmatlar bozorining rivojlanishida xorij tajribasini o'rganish 527
Ochilova Ozoda Toshquvatovna

O'zbekistonda kambag'allikni qisqartirishda budjet siyosati tahlili 533
Abdullayeva Sayyora Aleksandrovna

Soliq ma'murchiligida joriy etilgan jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarni undirish mexanizmini takomillashtirish masalalari 540
Davletov Po'lat Torabayevich

Banklarni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish ispaniya tajribasi 546
Egamova Maxfurat Esanovna

Oliy ta'lim muassasalarini xalqaro tasnifining vujudga kelishi ilg'or tajribalari 551
Yuldashev Iskandar Bahromovich

Soliq siyosati va uning strategiyasiga oid ilmiy tadqiqotlar tahliliy sharhi 557
Ismatov Xolbuta Begmatovich

O'zbekiston xizmatlar bozorini rivojlantirishda uning xalqaro, mintaqaviy hamkorlik tashkilotlariga a'zoligining o'ziga xos jihatlari 564
Cho'ponov San'at Otanazarovich

Analysis of the Regulatory Sandbox Concept and Its Application Under Environmental Regulation 571
YANG Xuan

Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish sharoitida budjet xarajatlarini raqamli platformalar orqali optimallashtirish masalalari 576
Baxranov Bo'ston Axmedovich

O‘ZBEKISTON XIZMATLAR BOZORINI RIVOJLANTIRISHDA UNING XALQARO, MINTAQAVIY HAMKORLIK TASHKILOTLARIGA A’ZOLIGINING O‘ZIGA XOS JIHATLARI

Cho‘ponov San’at Otanazarovich
Ma’mun universiteti Buxgalteriya hisobi
va umumkasfiy fanlar kafedrasi dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada mamlakatimiz xizmatlar bozorini rivojlantirishda xalqaro tashkilotlarga a’zolikning ahamiyati o‘rganilgan. Xalqaro xizmatlar bozorida katta ulushga ega bo‘lgan transport, turizm, telekommunikatsiya, ta’lim, sog‘liqni saqlash va boshqa bir qancha innovatsion xizmat turlarini rivojlantirish bo‘yicha xulosa va takliflar berilgan.

Kalit so‘zlar: Tashqi savdo hududlari, Erkin savdo hududlari, Bojsiz eksportni amalga oshirish hududi, Investitsiyalarni qo‘llab-quvvatlash hududlari, JST, TMK, BRIKS

Аннотация: В данной статье рассматривается значение членства в международных организациях в развитии рынка услуг нашей страны. Приведены выводы и предложения по развитию транспорта, туризма, телекоммуникаций, образования, здравоохранения и ряда других инновационных услуг, имеющих большую долю на международном рынке услуг.

Ключевые слова: Зоны внешней торговли, Зоны свободной торговли, Зоны беспошлинного экспорта, Зоны содействия инвестициям, ВТО, ТНК, БРИКС.

Abstract: This article examines the importance of membership in international organizations in the development of the service market of our country. Conclusions and proposals for the development of transport, tourism, telecommunications, education, healthcare and several other innovative services, which have a large share in the international services market, are given.

Key words: Foreign trade areas, Free trade areas, Duty-free export areas, Investment promotion areas, WTO, TNC, BRICS.

KIRISH

Iqtisodiyotimizning eng ustuvor sohalaridan biri bo‘lgan xizmatlar va bunda innovatsion xizmatlarni rivojlantirish, ularning ichki va tashqi bozorlarga savdosini yo‘lga qo‘yish mamlakatimiz iqtisodiyoti uchun manfaatli hisoblanadi. Xususan, keyingi besh yilda amalga oshirilayotgan islohotlar natijasi o‘laroq xalqaro xizmatlar bozorida katta ulushga ega bo‘lgan transport, turizm, telekommunikatsiya, ta’lim, sog‘liqni saqlash va boshqa bir qancha innovatsion xizmat turlarini rivojlantirish bo‘yicha keng ko‘lamli ishlar olib borilmoqda va o‘ziga yarasha salmoqli natijalarga ham erishildi. Bularga misol qilib transchegaraviy transport koridorlarini tashkil qilingani yoki turizm sohasida tashrif buyuruvchilar sonining 2 barobardan oshganini, ya’ni, buni iqtisodiy til bilan aytganda “iqtisodiy portlash” sodir bo‘lganini ijobiy holat, deb ham keltirishimiz mumkin.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Xalqaro maydonda olib borilayotgan jarayonlarga misol qilib yaqin qo‘shni davlatlar bilan bir necha yillardan beri juda qisqarib ketgani iqtisodiy, ayniqsa, savdo aloqalarini yanada yuqori sur’atlarda tashkillashtirilganligini, Shanhay hamkorlik tashkiloti bilan, Yevrosiyo iqtisodiy ittifoqi, Mustaqil davlatlar hamdo‘stligi tashkiloti bilan va jahonning ko‘zga tashlangan yirik moliyaviy institutlari bilan aloqalarning kundan-kunga mustahkamlanayotgani, YEOIIga o‘tgan yildan kuzatuvchi bo‘lib qatnashayotganini aytib o‘tish o‘rinli bo‘ladi. Yana,

mamlakatimizning qator hududlarida tashkil qilinayotgan, AQSH dagi “Tashqi savdo hududlari” [1], Xitoydagi “Eksportni amalga oshirish hududi” va “Erkin savdo hududlari” [2], “Bojsiz eksportni amalga oshirish hududi”, “Erkin eksport hududi”, Erkin sanoat hududlari”, “Investitsiyalarni qo‘llab-quvvatlash hududlari” kabi va boshqa shunday turli nomlar bilan ataladigan erkin iqtisodiy hududlar tashkil qilinayotganini ham misol qilish mumkin.

Yuqoridagilarga qo‘shimcha qilib 1994 yilda O‘zbekistonning JSTga a’zo bo‘lib kirishi bilan bog‘liq jarayonlarning qaytadan boshlanganligi, bu borada ko‘ptomonlama muzokaralarning olib borilayotganini ma’lumot o‘rnida keltirish mumkin. Bu jarayonni esa rivojlangan ko‘pchilik mamlakatlar, xususan, AQSH va Yevropa Ittifoqiga a’zo hamda bir qator qo‘shni mamlakatlar ham har tomonlama qo‘llab-quvvatlamoqdalar. O‘zbekistonda bu borada olib borilayotgan katta ko‘lamdagi ishlar va chiqarilayotgan qonun hujjatlari, yaratilayotgan imkoniyatlar va albatta mamlakatimiz uchun foydali bo‘lgan shartlar batafsil ifodalangan hujjatlar to‘plami JSTga taqdim qilindi.

Bunday ko‘lamda olib borilayotgan iqtisodiy liberallashuv va ochiq iqtisodiyotga o‘tilishi, xususan xalqaro va mintaqaviy iqtisodiy tashkilotlarga a’zo bo‘lish mamlakatimiz uchun ulkan samara olib kelishi bilan birgalikda, uning ayrim salbiy ta’sirlarini ham e’tibordan chetda qoldirmaslik lozim. Buning ijobiy tomonlari sifatida xizmatlar sohasini rivojlantirish, avvalo, xizmatlar importi oshishi bilan innovatsiyalar ham kelishini, qolaversa, xizmatlar eksporti rivojiga yanada keng imkoniyatlar yaratilishi o‘zaro manfaatli hamkorlik aloqalari faollashishiga asos bo‘ladi. Fikrimizcha, bunday a’zolik bosqichma-bosqich milliy iqtisodiyotimiz va uning tarmoqlari manfaatlari hisobga olinib, ularning raqobatbardoshligini ma’lum darajada ta’minlanganligiga qarab amalga oshirilishi lozim.

Hozirgi davrda xalqaro xizmat ko‘rsatish va servis bozori tegishli xalqaro tashkilotlar tomonidan tartibga solinadi. Ular qatorida 40 ga yaqin tashkilotlar alohida ajratiladi.

Faol xizmat ko‘rsatish sektori iqtisodiyotning ko‘plab sohalarini rivojlanishiga kumulyativ ta’sir ko‘rsatadi va iqtisodiy o‘sishni jadallashtiradi. Shu bilan birga, xizmatlarning xalqaro savdosida, ularning o‘ziga xos xususiyatlari va milliy iqtisodiy barqarorlik, xavfsizlikka qarshi qator to‘siqlar saqlanib qolayotganligi oqibatida xizmatlar savdosi butun dunyo savdosidagi ulushi hozirgacha kichik hajmni tashkil qilib kelmoqda.

Dastlab, xizmatlar xalqaro savdosi tamoyillari va qoidalarini ishlab chiqishga urinishlar Tariflar va savdo bo‘yicha bosh kelishuv (GATT) ning tashkil qilinish jarayonlari bilan XIX asrning 40-yillari oxirida boshlangan. 70-yillarga kelib, kelgusida ko‘rib chiqilishi kerak bo‘lgan obyekt sifatida Tokio muzokaralarida qayta tilga olingan[3]. Oxir oqibatda JSTning 1986 yildagi Urugvay kengashida xizmatlar bo‘yicha shartnoma imzolandi[4]. Xizmatlar savdosi bo‘yicha bosh bitim (GATS) kiritildi va birinchi marta diskriminatsiyasiz xalqaro xizmat ko‘rsatish savdosi mexanizmini yaratdi.

Qoloq yoki endi rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyoti uchun JSTga a’zo bo‘lib kirish bir tomonlama xorijiy mamlakatlardan import mahsulotlarining milliy bozorlarni egallab olinishini kuchaytiradi. Noraqobatbardosh mahalliy ishlab chiqarish kasodga uchraydi, uning mahsulotlari joylardagi bozorlardan siqib chiqariladi va tashqi bozorlarga qaramligi keskin ortadi. Valyutani chetga chiqib ketishi ehtimolining kuchayishi sababli milliy valyuta qadrsizlanishi ortadi. Buning uchun milliy xizmatlar sohasi va uning innovatsion yo‘nalishlarini davlat va xususiy kapital asosida qo‘llab-quvvatlanishi, raqobatbardosh milliy xizmatlar, milliy mahsulotlar ishlab chiqarishni va ularning xorijiy bozorlarga hech qanday to‘siqlarsiz eksportini rag‘batlantirish, milliy xizmatlar va mahsulotlar reklamasining keng yo‘lga qo‘yilishi va, eng muhimi, qulay investitsion muhit yaratish, ular uchun mamlakat jozibadorligini orttirish bosh strategik maqsadlar hisoblanadi.

JST tashkilotiga a’zo mamlakatlar soni 164, kuzatuvchilar soni 23 (shu jumladan, O‘zbekiston) tani tashkil qiladi. Tashkilotga a’zolik rivojlanayotgan va kam rivojlangan mamlakatlarda ham taraqqiy topgan davlatlar bilan teng huquqda savdo muzokaralarida ishtirok etish va muammolar yuzasidan murojaat qilish huquqini beradi. Bu jarayon esa mazkur mamlakatlarga ba’zida qisqa, ko‘p hollarda o‘rta va uzoq muddatda teng huquqli va samarali savdo munosabatlari asosida iqtisodiy o‘sish va aholi farovonligini oshirishga yordam beradi (1-rasm).

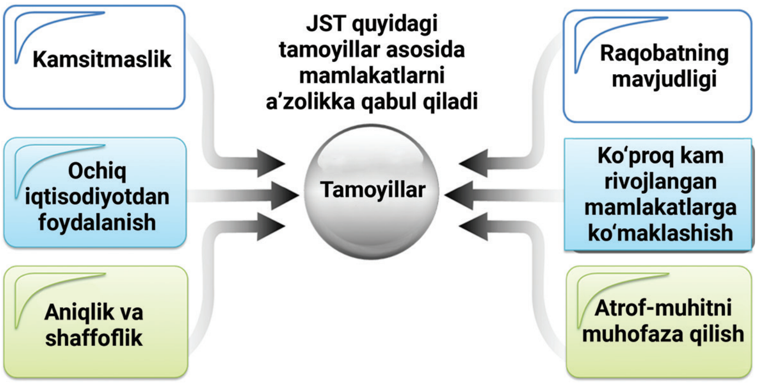

1-rasm. JSTning mamlakatlarni a’zolikka qabul qilish tamoyillari [5].

Mamlakatimiz uchun xizmatlar va xizmatlar xalqaro savdosi rivojlanishiga JSTga a'zo bo'lishning ahamiyati ham yuqori bo'lib, uning rivojlanishiga bir qator imkoniyatlar yaratib beradi. JSTga a'zolik rivojlangan, rivojlanayotgan, qoloq mamlakatlar va sobiq ittifoq davlatlari iqtisodiyotiga qanday ta'sir qildi va boshqa shunga o'xshash masalalarni tahlil qilish talab qilinadi.

JSTga a'zolik har bir qatnashchiga turli ichki yoki tashqi guruhlarning bosimi ta'siri emas, balki tashkilot nizomiga muvofiq o'zining to'g'ri iqtisodiy siyosatni olib borishda yordam beradi[6]. Mamlakat o'zlari ishlab chiqqan tashkilotga a'zolik dasturining qanchalik mukammalliligiga, to'g'ri yo'lga qo'yilgan iqtisodiy tizimga egaligiga va boshqa ko'plab omillarga qarab, ko'plab manfaatlarga va o'ziga yarasha bir qator salbiy tomonlari ham mavjudligini e'tiborda tutish lozim.

Ko'p hollarda rivojlangan mamlakatlar o'zlarida yangi tashkil qilinayotgan va yangi rivojlanayotgan ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlash maqsadida turli shakldagi tarif va cheklovlardan foydalanishadi. Kemridj universiteti professori Ha Jun Chang JSTning qoidalarini faqat rivojlangan mamlakat uchun ekanligini o'zlari yuqoriga chiqishda foydalangan narvonni boshqalar chiqayotganda itarib yuborishga o'xshatish bilan qiyoslaydi[7]. Shuningdek, rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiy o'sishini sekinlashtiradi. Jahonda iqtisodiyoti rivojlangan davlatlar ko'pincha ikki tomonlama yoki ma'lum bir guruh davlatlar o'rtasidagi shartnomalar evaziga ko'proq rivojlanmoqda [8].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot ishida mamlakatimizning xalqaro, mintaqaviy hamkorlik tashkilotlariga a'zoligining ahamiyati bo'yicha tizimli tahlil, induksiya-deduksiya, mantiqiy va taqqoslama tahlil qilish kabi usullardan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Yuqoridagilardan kelib chiqib, bizningcha JSTga a'zolikning quyidagi mamlakat iqtisodiyoti uchun manfaatli hamda salbiy tomonlari mavjud (1-jadval).

1-jadval. JSTga a'zolikning manfaatli va salbiy jihatlari

A'zolikning manfaatli tomonilari	A'zolikning salbiy tomonilari
Tariflarni bosqichma-bosqich pasaytirish orqali erkin savdoni rivojlantirishni ta'minlaydi	JSTning hamma a'zolariga bir xil qoidalar qo'llashiga qaramay, ko'pchilik tashkilotning olib boradigan siyosatini rivojlanayotgan mamlakatlar uchun har doim mos kelmasligi.
Savdo nizolari bilan bog'liq muzokaralarni huquqiy asoslar bilan ta'minlash. Bu esa savdo-sotiqda yanada barqarorlikni va oldindan aniq bir adolatli yechim yoki xulosa qilishga yordam beradi.	JST Transatlantik savdo va investitsiyalar bo'yicha AQSH va Yevropa Ittifoqi o'rtasidagi shartnoma ta'siri ostida boshqa xalqaro, mintaqaviy tashkilotlar, jumladan, BRIKS, YEOII davlatlariga qarshi yashirin aks ta'sirga ega.
Tomonlarning savdoda teng huquqliligini va turli ko'rinishdagi savdo imtiyozlariga ega bo'lishini ta'minlaydi.	TMKlarning kirib kelishi natijasida monopoliyaning vujudga kelishi mumkin.
Aholining kambag'al qatlamlari arzon tovar va xizmatlardan foydalanish imkoniyati paydo bo'ladi.	JST ba'zi sohalarda, jumladan agrar sohada katta miqdordagi imtiyozli tariflardan foydalanishga imkon beradi.
JSTga a'zolik bu-butunlay erkin savdo degani emas. Bu ma'lum bir sharoitlarda, tariflar va savdo cheklovlarini amalga oshirishga imkon beradi. Masalan, raqobat kurashisiz o'ta arzon mahsulotlarning ortiqcha kirib kelishi yoki tomonlarning "demping" narxlarini qo'llashdan himoya qiladi.	JST intellektual mulkka egalik huquqini juda ham yuqori himoyalashi sababli, inson hayoti uchun zarur bo'lgan dori va shunga o'xshash mahsulot va xizmatlar rivojlangan davlatlar uchun maqbul bo'lsa ham, ulardan kam rivojlangan mamlakatlarda foydalanish qimmatga tushadi.
Eksport-import hamda xorijiy va mahalliy investitsiyalarning ortishi natijasida davlat fiskal daromadi va aholi daromadining ortishi.	Endi shakllanayotgan, shuningdek, mahsulot yoki xizmatlarini endi diversifikatsiya qilayotgan sohalar raqobatga chidamasdan, to'xtab qolishi yoki kasodga uchrashi mumkin.
Ishlab chiqarishda resurslar, mablag'lar tejamkorligiga erishiladi.	Milliy iqtisodning ayrim tarmoqlari stagnatsiyaga uchrashi mumkin.
Turli tarifli va notarif to'siqlarni bartaraf etish orqali bonuslarga ega bo'linadi.	Jahon bozori narxlaridagi tebranishlar ta'siri ichki bozor narxlariga bevosita ta'sir qiladi.
Eksport qiluvchilarning xorijdagi savdo faoliyati noqonuniy kamsitishlardan ishonchli himoyalanadi.	Ko'plab arzon tovarlarning xorijdan kirib kelishi natijasida mahalliy korxonalarning raqobatda yutqazishi bilan ularning daromadlari pasayishi.

Boshqa a'zo mamlakatlardan turli shaklda moddiy va maslahatlar olish;	Bojxona munosabatlariga davlat aralashuvining cheklanganligi.
JSTga a'zo davlatlar hududidan mollarni boj to'lovlarisiz o'tkazish huquqidan foydalanish.	Mahalliy korxonalarning kasodga uchrashi natijasida, ularning davlat budjetiga tushumi qisqarishi mumkin.
Sotuvchilar va xaridorlar o'rtasida halol raqobat yuzaga keladi.	Rivojlangan davlatlar ta'sir doirasining kengligi.

*Muallif ishlanmasi

Ushbu tahlillarga asoslangan holda mamlakat xizmatlari xalqaro savdo samaradorligini oshirishga oid quyidagi xulosalarni keltirish mumkin:

- erkin savdoning yo'lga qo'yilishi savdoda qatnashayotgan mamlakat fuqarolari, ishlab chiqaruvchilari va xizmat ko'rsatuvchilari uchun doimo foydali hisoblanadi, ya'ni, ular sifatli mahsulot va xom ashyolarni arzon narxda sotib oladilar. Natijada xalqaro savdo iqtisodiy o'sishga, iqtisodiy samaradorlikning oshishiga, innovatsiyalarning paydo bo'lishiga va, albatta, eksport-import hajmining oshishiga olib keladi;
- chetdan arzon tovar va xizmatlarning kirib kelishi mamlakatdagi inflyatsiya darajasini me'yorlashtiradi. Hisob-kitoblarga ko'ra, har bir kirib kelgan tovar yoki xizmatlarning umumiyga nisbatan 1% dan oshishi narxlar darajasini 2% ga kamaytiradi[9] va bu mablag' aholining cho'ntagida qoladi;
- erkin savdo boshqa bozorlardagi raqobatning ta'siri ostida samaradorlik va innovatsiyaning rivojlanishiga olib keladi va bu ishchi kuchi va kapitaldan unumli foydalanishga, qayta ishlash sanoatining xizmatlar rivojlanishiga, yangi ish o'rinlarining paydo bo'lishiga olib keladi;
- erkin savdoning yo'lga qo'yilishi barcha ishtirokchilarni bir tizimga ishlashiga olib keladi va bu adolatli iqtisodiy munosabatlar o'rnatilishiga, tanish-bilishchilikning yo'qolishiga, lobbizmning keskin kamayishiga va to'g'ri soliq siyosatining qaror topishiga olib keladi.

Barcha ijobiy ham salbiy fikrlarni jamlagan holda, JST, YEOIIga a'zolik aynan O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotiga qanday ta'sir ko'rsatadi, bugungi kunda bu tashkilotga a'zo bo'lgan mamlakatlar a'zolikdan nima naf ko'rmoqda, nimalarga erishdilar va boshqa shunga o'xshash xolis va adolatli tahlillar olib borish, avvalambor, mamlakatimizning ularga a'zolikka kirishi tobora yaqin qolayotgan bir paytda oldimizda turgan bu dolzarb masalani to'g'ri hal qilishga asos bo'ladi.

Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Tashqi savdo vazirining JSTga a'zo bo'lish masalalari bo'yicha maslahatchisi Yovan Yekich "hozirgacha JST faoliyati bilan bog'liq ayrim fikrlar noto'gri talqin qilinishi" [10]ni, ya'ni, tashkilotga a'zo bo'lish bojxona cheklovlarini 100% olib tashlash, yoki mamlakatning tashqi savdoga umuman aralasha olmasligi, shuningdek, mamlakatning o'zi istagan sohalariga umuman subsidiyalar bera olmaslagi va boshqa shunga o'xshash fikrlar borligini ma'lum qiladi. Aslida esa, JSTga a'zo bo'lgandagi tariflar darajasi bu a'zo mamlakat va tashkilot o'rtasidagi muzokaralar va kelishuvlar natijasiga bog'liq bo'ladi. A'zolikka qabul qilinayotgan mamlakat o'zining tariflar bo'yicha takliflarini o'rtaga tashlaydi va o'zaro muzokaralar har ikkala tomonlarni qiziqtiruvchi aniq tovar pozitsiyalari bo'yicha olib boriladi. Ya'ni, mamlakat o'zlari uchun strategik ahamiyatga ega bo'lgan tovarlar (O'zbekiston uchun tekstil mahsulotlari yoki hozirgi kundagi eng og'riqli nuqtalardan biri-mashinasozlik sohasi va shu kabilar) pozitsiyasi bo'yicha aniq bo'lgan tariflarni berishi mumkin va buni JST bir necha yillarga yoki a'zo mamlakatning xalqaro bozorga moslashib olgunicha hech qanday bosim o'tkazmaslik shartlari va ayrim masalalarda imtiyozlar berilishini shartnomalarda kiritilishiga erishishi mumkin.

Subsidiyalar bo'yicha esa shuni ta'kidlash mumkinki, JSTga a'zolik tufayli mamlakatning ba'zi sohalaridan tashqari ularni berishga taqiq umuman yo'q. O'zbekistondek endi rivojlanayotgan mamlakatlar uchun bunday subsidiyalar YAIMning 10% idan oshmasligi bo'yicha ayrim cheklovlar mavjud. Masalan, ta'lim sohasi yoki tadqiqotlar uchun cheklov umuman yo'q. Mamlakatimizda eng ko'p subsidiya ajratiladigan sektor qishloq xo'jaligi sohasi bo'lib, unda subsidiyalar hajmi YAIMning kichik ulushiga teng va qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari bo'lgan fermerlar va dehqon xo'jaliklariga o'z mahsulotlarini eksport qilish va tarmoqda agro-klasterlarning tashkil qilinishi subsidiyalar miqdorini yanada sezilarli miqdorda kamayishiga olib keladi. Sanoat sohasiga subsidiyalar berilishiga taqiq qo'yilishi esa dastlabki yillarda yangi tashkil qilingan sanoat korxonalari yoki nomigagina bankrotlik holatida ishlab turgan korxonalar faoliyatiga zarba bo'lishi mumkin, lekin bu ma'lum muddat o'tib, mamlakatimiz sanoati rivojiga turtki bo'ladi. Masalan, Urganch yog'-moy MCHJning monopol faoliyati bilan bog'liq birgina misol. Yillar davomida aholining paxta moyiga bo'lgan o'ta yuqori talabidan kelib chiqib, mahsulotini sifatli qilib chiqarish imkoniyati bo'la turib, ichki bozorlarni sifatsiz mahsulotlar bilan ta'minlamoqda. O'zbekistonning JSTga a'zolikka qabul qilinishi bilan bozorlarimizga sifatli mahsulotlar nisbatan erkin kirib keladi va yuqoridagi kabi monopol korxona va tashkilotlar milliy mahsulotlarimiz sifatini oshirishga va boshqa xorijiy korxonalar mahsulotlari bilan raqobatga kirishishga majbur bo'ladi.

JSTning xalqaro maslahatchisi janob Yurgen Rixter "Shuni nazarda tutish zarurki, JSTga a'zo bo'lish, tom ma'noda ichki islohotni o'tkazish vositasidir. Hukumatning JSTga a'zo bo'lish haqidagi talabnomasi uning chuqur islohotlarni o'tkazishga tayyorligidan darak beradi va bu savdo siyosatining doirasidan chiquvchi ichki

TARAQQIYOT PROGRESS ПРОГРЕСС

tizimli islohotlarning faollashtiruvchi hamda jadallashtiruvchi mexanizmi boʻla olishi mumkin. Qoidaga binoan, JSTga qoʻshilish yanada kengroq tizimli islohotlar paketining sababi emas, balki uning tarkibiy qismi boʻlib hisoblanadi", deb fikr bildirgan[11].

YEIning Oʻzbekistondagi vakolatxonasi rahbari, elchi Eduards Stiprays "Oʻylaymanki, Oʻzbekiston ertami-kechmi JSTga a'zo boʻlib kiradi. Bu a'zolik qancha barvaqt boʻlsa, shuncha yaxshi. YEI boshqa xalqaro hamkorlar bilan bir safda nafaqat muzokaralar oʻtkazish, balki JSTga a'zolikdan keyingi jarayonlarga tayyorgarlikka ham koʻmaklashadi", "Oʻzbekiston yaqin vaqtgacha ichki bozor bilan cheklanib qolgani sir emas. Mamlakatingiz birlamchi va chuqurlashtirilgan qayta ishlashga tayanib eksport bozorlariga chiqishga shayligini bildirayotgan bugungi kunda JST tamoyillariga hamnafaslik muhim ahamiyat kasb etadi. Ta'bir joiz boʻlsa, ular yangi bozorlarga yoʻl ochadi", deb fikr bildirgan[12].

Shuningdek, AQSH, Janubiy Koreya va boshqa mamlakatlar mutaxassislari ham Oʻzbekistonning JSTga tezroq a'zo boʻlishiga koʻmaklashishlarini va bu har tomonlama foydali ekanligini bildirib oʻtganlar.

JST tomonidan xalqaro xizmatlar savdosini erkinlashtirishga qaratilgan siyosati 1990–2005-yillarda ta'lim xizmatlari bozorining keskin oʻsishiga turtki boʻldi. Bu esa dunyo boʻylab xalqaro talabalar sonining eksponent oʻsishiga olib keldi[13] va bu jarayon hozir ham davom etmoqda.

Ayni paytda sobiq ittifoq davlatlaridan 12 tasi ushbu xalqaro tashkilotga kirgan boʻlib, faqatgina Oʻzbekiston, Turkmaniston va Ozarboyjon hali a'zo boʻlganicha yoʻq. Ushbu mamlakatlar iqtisodiyotiga JSTning ijobiy yoki salbiy tomonlarini tahlil qiladigan boʻlsak, bizdan koʻra iqtisodiyoti kam rivojlangan Tojikiston va Qirgʻiziston iqtisodiyoti JSTga kirishdan oz boʻlsada foyda koʻrganligini yoki koʻpchilik sohalarda oʻzgarishsiz qolganganligi, Estoniya qishloq xoʻjaligi sohasiga esa katta zarar olib kelganligini, qolgan barcha mamlakatlar esa faqatgina naf koʻrganligini tahlillardan bilib olish mumkin. Biroq, bu imkoniyatlardan barcha a'zolar ham birdek foydalana olishi oson masala emas, albatta. Buning uchun muayyan bir davlatda ishlab chiqarish, tabiiy resurslar, iqtisodiy oʻsish boʻlmasa, xalqaro bozorda oʻz oʻrnini topish boʻyicha mukammal strategiya yaratilmasa, oʻzgarish ham boʻlmaydi, a'zolikning badali ham katta naf keltirmaydi yoki mamlakat uchun iqtisodiy zararga olib kelishi mumkin.

Demak, Oʻzbekiston ham a'zolikka kirishdan oldin bozor mexanizmlarini rivojlantirish, xususiy sektorga koʻproq imkoniyat yaratish, qoʻshilgan qiymatli mahsulotlarni eksport qilish boʻyicha samarali choralar izlab topishi kerak. Faqat bir xil xom ashyo yoki yarim tayyor mahsulotlar emas, balki, koʻproq tovarlar va xizmatlar eksportini yoʻlga qoʻyish, tizimli islohotlarning amalda bajarilishi va ular natijalariga asosan, ta'sirchan va strategik ahamiyatga molik tovarlar yoki sohalar boʻyicha aniq xulosalar qabul qilishi kerak boʻladi. Shuningdek, JSTga a'zolik muzokaralarida milliy iqtisodiyot va uning ustuvor tarmoqlari va sohalari manfaatlarini t'minlashga qaratilgan imkoniyatlarga erishilishi lozim boʻladi. Shuningdek, tovar va xizmatlarning eksporti va importi boʻyicha aniq asoslarga ega tariflar, turli darajadagi toʻsiqlar va boshqa cheklovlarni batafsil aniqlab olish, axborotni yanada erkinlashtirish, moliya va bank sektori hamda sugʻurta sohasini va boshqa koʻplab investorlar uchun qulaylik yaratish bilan bogʻliq xizmat turlarini tezroq rivojlantirish talab qilinadi.

Shunday tartib qoidalarga asosan mamlakatimizning JSTga a'zo boʻlib kirishi milliy ishlab chiqarishni rivojlantirish, eksportni oʻstirish, bozor islohotlarini davom ettirish, milliy iqtisodiy barqarorlik va xavfsizlikni ta'minlashda yordam berishi mumkin. Bunday platformadagi a'zolik xizmatlar sohasini yanada yuksaltirish, innovatsion yoʻnalishlarni jadal rivojlantirish dunyo miqyosida integratsiyalashuv imkoniyatlaridan unumli foydalanishni osonlashtiradi. Shuningdek, a'zolik koʻproq rivojlanayotgan mamlakatlarga xos boʻlgan yashirin iqtisodiyot, korrupsiya holatlarini pasaytiradi va iqtisodiyotni demokratik va erkin rivojlanishiga katta imkoniyatlar ham yaratib beradi.

Bugungi mamlakatimiz iqtisodiyoti oldida turgan yana bir dolzarb masala bu – Oʻzbekistonning Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqiga toʻliq a'zo boʻlib kirishi milliy iqtisodiyotimiz manfaatlari uchun qanchalik xizmat qilishini xolis asoslashda boʻlmoqda. 2014-yilning 29-mayida Rossiya, Qozogʻiston va Belarus tomonidan imzolangan shartnoma asosida 2015-yil 1-yanvardan oʻz faoliyatini boshlagan YEOIIga a'zolikning ijobiy va salbiy jihatlari boʻyicha mamlakatimizning siyosiy partiyalari, xalqaro va mintaqaviy tashkilotlar ekspertlari hamda iqtisodchi va siyosatchi olimlar tomonidan tur xil fikrlar bildirilmoqda.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlisga Murojaatnomasi vaqtida YEOIIga a'zo boʻlib kirish bilan bogʻliq munosabatlar haqida toʻxtalib, "Biz, albatta, ushbu jiddiy masalada, eng avvalo, xalqimizning manfaatlaridan kelib chiqib, ularning xohish-irodasiga tayanamiz" [14], deb ta'kidladilar.

"Adolat" SDP fraksiyasi deputatlari ittifoqqa a'zolikning migratsiya, energetika, turizm sohalarida, xalqaro yuk hamda yoʻlovchi tashuvlarini soddalashtirishda va tashqi savdo aylanmasi ortishida keng imkoniyatlar ochishini ijobiy baholaganlar. Shu bilan birga, mamlakat sanoati (avtomobilsozlik, oziq-ovqat, farmatsevtika va boshqa) 2 milliard AQSH dollari atrofida yoʻqotishga uchrashini, a'zo davlatlar tashqi savdo siyosatini yetarlicha mustaqil muvofiqlashtirish imkoniyatiga ega emasligini, oldindan belgilangan qoidalar orqali boshqariladigan va nizolar kelishilgan qoidalarga koʻra hal eta oladigan tashkilotga hali aylanib ulugurmaganligi hamda ittifoq iqtisodiy potensialining salkam 85 foizini tashkil etuvchi Rossiyaning hozirgi kunda xalqaro sanksiyalar ostida ekanligini salbiy omil sifatida baholab, hozircha faqat kuzatuvchi davlat sifatida kirishini ma'qullaganlar[15].

XDP fraksiyasi deputatlari ittifoqqa a’zolikning migratsiya, migrantlarning ijtimoiy himoyasi, transport va qishloq xo‘jaligi sohalarida hamda xalqaro yuk tashish xarajatlarini qisqartirishda ijobiy ahamiyatini ochib berganlar. Salbiy jihatlari sifatida esa ko‘pchilik sanoat korxonalarining inqirozga uchrashi va ishsizlik ortishi mumkinligini inobatga olib, hozircha faqat kuzatuvchi davlat sifatida kirishi to‘g‘ri bo‘lishini aytmoqdalar[16].

“Milliy tiklanish” partiya fraksiyasi a’zolari hozirgi sharoitda O‘zbekistonni YEOIIga nafaqat a’zo, balki kuzatuvchi bo‘lishga ham tayyor emas, deb hisoblaydilar. Buni ular iqtisodiyotning deyarli barcha tarmoqlarida malakali milliy kadrlarni yo‘qotishga olib kelishi, yagona boj tarifi 6 mingga yaqin tovarlarda boj stavkalarini o‘zgartirilishiga sabab bo‘lishi, ittifoqda amalda bo‘lgan 48 ta texnik reglamentdan 29 tasi mamlakatda umuman mavjud emasligi hamda dunyo iqtisodiyotiga jiddiy zarba bo‘lishi kutilayotgan pandemiyadan keyingi davrning qanday tus olishi noma’lumligi oqibatida milliy iqtisodiyotga jiddiy talofat yetishi mumkinligi bilan izohlaganlar[17].

Iqtisodchilardan professor N.Jumayev O‘zbekiston uchun YEOIIga a’zo bo‘lishida ittifoqning iqtisodiy tashkilot ekanligini, unga a’zo mamlakatlar suverenitetiga salbiy ta’sir qilmasligi, davlatlarning biri tomonidan boshqasiga hatto iqtisodiy tazyiq o‘tkazilishi mumkin emasligi aniqligini va tashkilotning asosiy maqsadi o‘zaro manfaatdorlikka qaratilganligi sababli, unga a’zo bo‘lmaslikni emas, balki qo‘shilishni muhokama qilish lozim ekanligi haqda ijobiy fikr bildirgan[10].

Professor O.Olimjonov YEOII a’zolari bo‘lgan Rossiya Federatsiyasi, Belarus Respublikasi, Qozog‘iston, Qirg‘iziston va Armaniston davlatlarining umumiy maydoni 20,3 million kvadrat kilometrni tashkil etadi, aholisi 186 million kishi, YAIM hajmi 1,9 trillion AQSH dollariga tengligini, YEOII YAIM hajmi jihatidan juda katta bozor va bu bozorning teng huquqli a’zosi bo‘lish rivojlanib kelayotgan O‘zbekistonga ulkan imkoniyatlar yaratib berishini ta’kidlaydi[10].

Professor M.Pardayev esa agar O‘zbekiston YEOIIga a’zo bo‘ladigan bo‘lsa, biznes uchun raqobat kuchayadi va bu sharoitda ishlab chiqarish samaradorligi oshadi, xomashyo bazasining kengayishi natijasida korxonalar to‘liq quvvat bilan ishlaydi, biz uchun muhim bo‘lgan oziq-ovqat mahsulotlari eksporti ortishi ro‘y beradi. Bu holatda jamiyatimiz uchun ham katta manfaat bo‘ladi. Bu aholining turmush farovonligi, hayot darajasi va sifatining oshishiga olib keladi[10], deb hisoblaydi.

Darhaqiqat, a’zo davlatlar o‘rtasidagi iqtisodiy to‘siqlar olib tashlansa, savdo va boshqa iqtisodiy munosabatlar erkin rivojlantirilsa, shu davlatlar o‘rtasidagi bojxona va tariflar muvofiqlashtirilsa, unga a’zo har bir davlat, xususan, O‘zbekiston ham yutadi. Faqat buning uchun tashkilot nizomi to‘liq maqsadiga muvofiq faoliyat yuritilishi talab qilinadi, lekin bunga hamisha ham amal qilinavermaydi.

Iqtisodiy rivojlanishga ko‘maklashish markazi rahbari, iqtisodchi Yu. Yusupov tashqi savdo yo‘lidagi ko‘plab to‘siqlarni kamaytirishi mumkin bo‘lgan har qanday integratsiya tarafdori ekanligini bildirgan. Iqtisodiy nuqtayi nazardan, YEOIIga qo‘shilish qo‘shilmaslikdan yaxshiroqdir, ammo tashkilot to‘laqonli a’zolarning hamjamiyati emas - unda bitta mamlakat hukmronlik qiladi. Ko‘plab qarorlar ushbu mamlakatning istagiga binoan, siyosiy fikrlarga tayangan holda qabul qilinadi. Shundan kelib chiqqan holda, oldin JSTga imkon qadar tezroq qo‘shilish lozimligini, so‘ngra YEOII haqida o‘ylash kerak, degan fikrni ilgari suradi[18].

2020-yilning 11-dekabridagi Oliy YEOIIning kengashida, ittifoqqa a’zo mamlakat rahbarlari tomonidan O‘zbekiston Respublikasiga tashkilot huzuridagi kuzatuvchi davlat maqomini berish haqida qaror qabul qilindi.

YEOII maydoni jihatidan dunyoda birinchi, aholi soni bo‘yicha sakkizinchi, YAIM hajmi bo‘yicha esa o‘ninchi o‘rinda hamda mintaqada katta iqtisodiy salohiyatga ega va rivojlanib borayotgan tuzilmadir. Fikrimizcha, mamlakatimizning tashkilot bilan iqtisodiy sherikchiligi o‘ta foydali hisoblanib, 186 million nafarga yaqin iste’molchilar mavjud katta bozor sari kengroq yo‘l ochadi. Nisbatan aholisi ko‘p, lekin bandlik darajasi yuqori bo‘lmagan mamlakatimizning iqtisodiy-ijtimoiy barqaror rivojlanishi va xavfsizligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, EIHlar XX asrning ikkinchi yarmida iqtisodiyotda eng katta institutsional innovatsiyalardan biri sifatida qayd etilgan. O‘zining jozibadorligi bilan ajralib turuvchi bu hududlarni tashkil etish tajribasini dunyo mamlakatlari misolida ko‘rib chiqish mamlakatimizda nafaqat xizmatlar savdosini, balki umumiy savdo hajmini, ishlab chiqarish hajmini, ishsizlikning kamayishini, yurtimizga bo‘lgan e’tiborning o‘sishini umumiy qilib aytadigan bo‘lsak iqtisodiyotning gullab yashnashiga xizmat qiladi.

Jahon tajribasi hamda yuqoridagi olim va soha mutaxassislarning fikrlaridan kelib chiqib, mamlakatimizning JST tashkilotiga a’zo bo‘lib kirishini jadallashtirish va bu bilan bog‘liq jarayonlarni soddalashtirish, to‘siqlarni bartaraf qilish iqtisodiyotimiz uchun katta foyda olib keladi.

Shu bilan birga, YOII kabi ittifoqqa a’zolik yuqorida sanab o‘tilgan bir qancha ijobiy samaralarga qaramasdan, ittifoqning eng yirik a’zosi bo‘lgan Rossiyaning sanksiyalar ta’sirida unchalik ham rivojlanib ketmayotganligi, ittifoqning hali to‘liq shakllanib ulgurmagani, a’zo mamlakatlarning boj siyosatida mustaqil qaror qabul qila olmasligi va eng asosiysi, mamlakatimizning jahon savdo tashkilotiga a’zo bo‘lish yo‘lida qilayotgan jadal

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

harakatlariga to'siq bo'lishi mumkinligini ham inobatga olgan holda mamlakatimizning ittifoq bilan kuzatuvchi maqomida aloqa o'rnatishi hozircha eng to'g'ri iqtisodiy-siyosiy qaror bo'ldi, deb hisoblaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Tiefenbrun, Susan (2012), Tax Free Trade Zones Of The World And In The United States, Edward Elgar Publishing. P. 48.
2. "Special Economic Zone (SEZ): Chinese Economics", Encyclopedia Britannica, retrieved September 16, 2016.
3. Cooper W.H. Trade in services: The Doha Development Agenda Negotiations and U.S. Goals. Washington, DC: Congressional Research Services, 2011. P. 23.
4. Feketekuty, Geza. International Trade in Services: An Overview and Blueprint for Negotiations. American Enterprise Institute.Ballinger Publishers. 1988. P. 194.
5. World trade Organisation. Annual Report, 2019.
6. Mattoo, Aaditya and Pierre Sauve, (eds.) (2003), Domestic Regulation and Services Trade Liberalization, Washington, D.C., Oxford University Press for the World Bank. P. 246.
7. Ha-Joon Chang, Kicking Away the Ladder: Development Strategy in Historical Perspective. London: Anthem Press, 2002. P. 187.
8. Ha-Joon Chang (2007). Bad Samaritans: The Myth of Free Trade and the Secret History of Capitalism. P. 280.
9. Donald J., Nita G. (2018). The Benefits of Free Trade: Addressing Key Myths. Mercatus center. George Mason University. P. 5.
10. xs.uz (Халқ сўзи газетаси расмий сайти)
11. finansist.uz
12. xabar.uz
13. Doren Chadee & Vikash Naidoo, 2009. «Higher educational services exports: sources of growth of Asian students in US and UK,» Service Business, Springer; Pan-Pacific Business Association, vol. 3(2), pages 173-187, June.
14. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 29 декабрдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси. https://president.uz/uz/lists/view/4057
15. adolat.uz (Ўзбекистон "Адолат" социал-демократик партияси расмий сайти).
16. xdp.uz (Ўзбекистон халқ демократик партияси расмий сайти).
17. mt.uz (Ўзбекистон "Миллий тикланиш" демократик партияси расмий сайти).
18. ced.uz (Иқтисодий ривожланшга кўмаклашиш маркази расмий сайти).

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 6

© Materiallar ko‘chirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo‘lishingiz mumkin. Obuna bo‘lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to‘lov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo‘natishingizni so‘raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo‘natamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani
Kumushkon ko‘chasi, 26-uy.